

Աշխատանքի ընդհանուր բնութագիրը

Թեմայի հետազոտության արդիականությունը: Սույն ատենախոսական աշխատանքի հետազոտության արդիականությունը, ամենից առաջ, պայմանավորված է ազգային պետական շինարարության բնագավառում իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման կառուցակարգերի արդյունավետությունը բարձրացնելու նպատակով գիտականորեն հիմնավորված հանձնարարականների և առաջարկությունների մշակման անհրաժեշտությամբ:

Ինչպես նշված է «Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգ»-ում. «Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ հետևողականորեն իրացված չէր իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքը»: Անցյալ երկու տասնամյակի ազգային պետական շինարարության փորձի ուսումնասիրությունից կարելի է հետևություն անել, որ պետական իշխանության համակարգում տեղ գտած բացերն ու թերացումները՝ ի թիվս այլ օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ պատճառների, պայմանավորված են նաև իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի կիրառման անկատարությամբ, մասնավորապես՝ հստակեցված չէ ՀՀ Նախագահի ինստիտուտի տեղն ու դերը պետական իշխանության համակարգում, պատասխանատվության շրջանակները երկրի կառավարման (գործադիր իշխանության) ոլորտում, ապահովված չեն իշխանությունների տարբեր ճյուղերի հավասարակշռումը և դրանց գործառությային ինքնուրույնությունն ու անկախությունը և այլն:

Մեր կարծիքով վերոնշյալը հավաստում է մեզանում ընթացող սահմանադրական բարեփոխումների օբյեկտիվ անհրաժեշտությունը, ինչպես նաև ենթադրում է պետական շինարարության համակարգում հայտնաբերված թերացումները վերացնելու և պետական իշխանության գործառնության արդյունավետությունը բարձրացնելու համար, մասնավորապես՝ իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքը հետևողականորեն իրացնելու նպատակով անհրաժեշտ է նաև դրա համալիր գիտական հետազոտության իրականացումը՝ պատմատեսական և գործնական-կիրառական ասպեկտներով:

Գտնում ենք, որ հենց դրանով է պայմանավորված թեմայի ընտրությունը և հետազոտության արդիականությունը:

Թեմայի գիտական մշակվածության աստիճանը: Ազգային իրավունքի տեսական և սահմանադրական միտքը որոշակիորեն անդրադարձել է իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի ուսումնասիրությանը (օրինակ՝ Ն.Ա.Այվազյանի, Գ.Բ.Դանիելյանի, Գ.Գ.Հարությունյանի, Ա.Վաղարշյանի և այլոց աշխատությունները):

Քննարկվող հիմնախնդիրն առավել խորությամբ ուսումնասիրվել է ռուսական իրավագիտության կողմից (օրինակ՝ Ս.Ա.Ավազյանի, Մ.Վ.Բագլայի, Վ.Դ.Զորկինի, Բ.Ն.Տոպորնինի, Վ.Ե.Չիրկինի և այլոց աշխատությունները):

Հավուր պատշաճի գնահատելով հայրենական և արտասահմանյան գիտնականների աշխատությունները, այդուհանդերձ, արձանագրենք, որ սույն ատենախոսական աշխատանքը վերոնշյալներից տարբերվում է նրանով, որ համալիր հետազոտության առարկա է հանդիսացել քննարկվող հիմնախնդրի պատմատեսական և իրավաբանական ասպեկտները, ինչպես նաև դրա լուծման հեղինակային մոտեցումները՝ սահմանադրական բարեփոխումների համատեքստում:

Հետազոտության տեսական հենքը: Սույն հետազոտության տեսական հենքն են կազմում իրավունքի տեսության և փիլիսոփայության, իրավունքի պատմության և քաղաքական մտքի, սահմանադրականության և սահմանադրական իրավունքի գծով հայ և օտարազգի գիտնականների՝ Ա.Ն. Ապիյանի, Ն.Ա. Այվազյանի, Գ.Բ.Դանիելյանի, Գ.Գ. Հարությունյանի, Ա.Շ. Հարությունյանի, Հ.Ս. Խաչատրյանի, Վ.Ռ. Նազարյանի, Ա. Վաղարշյանի, Վ.Վ. Աբաշմաձեի, Ս.Ա. Ավազյանի, Դ.Ա. Ավդեևի, Ա.Ս. Ավտոնոմովի, Վ.Ի. Անիշինի, Մ.Վ. Բագլայի, Ա.Ս. Բարնաշովի, Ա.Վ. Բորոդինի, Ա.Վ. Վասիլևի, Ն.Ն Վորոշիլովի, Ս.Ա. Դենիսովի, Ս.Ա. Եգորովի, Վ.Դ. Զորկինի, Վ.Վ. Իվանովի, Օ.Ե. Կուտաֆինի, Լ.Ս. Լազարևի, Վ.Օ. Լուչինի, Մ.Ն. Մարչենկոյի, Ս.Վ. Մելնիկովի, Ա.Ա. Միշինի, Վ.Ս. Ներսեյանցի, Ն.Դ. Պողոսյանի, Մ.Դ. Սոմովի, Բ.Ա. Ստրաշունի, Վ.Ն. Սուվորովի, Բ.Ն. Տոպորնինի, Ա.Ի. Չերկասովի, Վ.Ե. Չիրկինի, Վ.Ս. Շևցովի, Գ.Ֆ. Շերշենիչի, Բ.Ս. Էմձևի, Լ.Ս. Էնտինի և այլոց աշխատությունները:

Տեսական և գործնական ասպեկտներում գնահատելով վերոնշյալ գիտնականների աշխատությունները, այնուամենայնիվ, հետազոտվող թեմայի արդիականությունը և պահանջվածությունը առկա է, քանի որ իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման կառուցակարգը միշտ էլ կատարելագործման և բարելավման կարիք ունի թե՛ տեսական և թե՛ գործնական առումով: Եթե ասվածին հավելենք, որ նշված

գիտնականների տեսակետները հիմնախնդրի վերաբերյալ ոչ միայն չեն համընկնում, այլև շատ ասպեկտներով տարբեր են ու նույնիսկ հակադիր, ուստի սույն ատենախոսական աշխատանքը կոչված է ոչ միայն ի մի բերելու առկա տեսակետները և մոտեցումները, այլև դրանց քննական վերլուծության արդյունքների հիման վրա մշակել գիտականորեն հիմնավորված նոր առաջարկություններ ու լուծումներ, որոնք կարող են հարստացնել և ընդլայնել մեր գիտելիքները իշխանության, իշխանությունների բաժանման ու հավասարակշռման սկզբունքի վերաբերյալ:

Հետազոտության նպատակն ու խնդիրները: Հետազոտության նպատակն է պատմատեսական և իրավական վերլուծության ենթարկել իշխանությունների բաժանման ու հավասարակշռման սկզբունքի էությունը և բովանդակությունը, ինչպես նաև առաջարկել նոր լուծումներ՝ ազգային պետական շինարարության արդի փուլում կատարելագործելու այդ սկզբունքի գործադրման մեխանիզմը՝ սահմանադրական բարեփոխումների համատեքստում:

Ելնելով հետազոտության նպատակից՝ հեղինակն իր առջև դրել է հետևյալ **խնդիրները.**

✓ վերլուծել իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման հայեցակարգի պատմական զարգացման հիմնական ուղենիշերը,

✓ բացահայտել իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի էությունը, դրա իմաստն ու բովանդակությունը,

✓ պարզել այդ սկզբունքի խնդրահարույց կողմերը ազգային պետական իշխանության համակարգում և առաջարկել դրանց շտկմանն ուղղված հանձնարարականներ և համարժեք լուծումներ,

✓ բացահայտել իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման երկու հիմնական մոտեցումների («ճկուն» և «կոշտ») առանձնահատկությունները և դրանց օպտիմալ տարբերակի կիրառման հիմնախնդիրը ազգային պետական իշխանության ճյուղերի համակարգում:

Հետազոտության օբյեկտը և առարկան: Հետազոտության օբյեկտն է՝ իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի էությունը և բովանդակությունը: Հետազոտության առարկան՝ ազգային պետական շինարարության ոլորտում իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի կիրառման

առանձնահատկություններն ու կատարելագործման հիմնախնդիրներն են սահմանադրական բարեփոխումների համատեքստում:

Հետազոտության մեթոդաբանական հիմունքները: Սույն ատենախոսական աշխատանքի ուսումնասիրության ընդհանուր մեթոդներն են՝ համընդհանուր դիալեկտիկայի օրենքները և գիտական ճանաչողության կատեգորիաները, ինչպես նաև հատուկ՝ պատմահամեմատական, իրավահամեմատական, համակարգային վերլուծության և իրավաբանական վերլուծության մեթոդները:

Հետազոտության նորմատիվ, աղբյուրագիտական և փորձարարական հիմքն են կազմում ՀՀ Սահմանադրությունը, Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգը (2014թ.), Վենետիկի հանձնաժողովի եզրակացությունը՝ «ՀՀ Սահմանադրության բարեփոխումների հայեցակարգի նախագծի վերաբերյալ» (2014թ.), ՀՀ Սահմանադրության նախագիծը (2015թ.), ՀՀ Սահմանադրական դատարանի որոշումները և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքը:

Հետազոտության գիտական նորույթը: Սույն ատենախոսական աշխատանքի գիտական նորույթը կայանում է նրանում, որ հեղինակը՝ պատմատեսական և իրավագիտական ուսմունքների, ինչպես նաև ազգային սահմանադրական մտքի ու պրակտիկայի համատեքստում համալիր վերլուծություն է իրականացրել իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի էության, առանձնահատկությունների, ազգային պետական շինարարության ոլորտում այդ սկզբունքի գործադրման հետ կապված հարցերում տեղ գտած թերությունների և օրենսդրական անկատարությունների բացահայտման ուղղությամբ, ինչպես նաև մշակել է գիտականորեն հիմնավորված առաջարկություններ և հանձնարարականներ՝ սահմանադրական, տեսական և գործնական ասպեկտներով ազգային պետական իշխանության համակարգում այդ սկզբունքի գործադրումը կատարելագործելու ուղղությամբ: Գիտական նորույթի տարրեր են պարունակում նաև պաշտպանության դրվոդ դրույթներում և վերջնական եզրակացություններում:

Պաշտպանության ներկայացվող հիմնական դրույթներն են.

1. Իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման հայեցակարգը (սկզբունքը) ծագելով որպես ավատական միահեծան կարգերի հակոտնյա, կոչված է ապահովելու

հանրային իշխանությունը՝ բռնապետությունից, կոռուպցիայից և ավտորիտար կառավարումից:

2. Իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման հայեցակարգի (սկզբունքի) հիմքում ընկած է մարդու բնական ու անօտարելի իրավունքների և ազատությունների առավել արդյունավետ ու համարժեք ապահովման և գործադրման սոցիալական պահանջը:

3. Իշխանությունների բաժանումն ու հավասարակշռումը սույն աշխատանքում դիտարկվում է որպես ազգային պետական շինարարության անկյունաքարային սկզբունք, որի շնորհիվ պետական միասնական-ամբողջական իշխանությունը հանդես է գալիս երեք ճյուղավորմամբ՝ օրենսդիր, գործադիր և դատական՝ փոխադարձ կապերով, զսպումներով և հակակշիռներով: Այս պայմաններում մարդը եռակի հնարավորություն է ստանում պաշտպանելու իր իրավունքներն ու ազատությունները: Եթե դա չի ապահովում օրենսդիրը, ապա հարցը լուծում է գործադիր (վարչական նախադեպ) կամ դատական (դատական նախադեպ) իշխանությունը:

Հետևաբար՝ իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի էությունը և առաքելությունը մարդու և ժողովրդի (ազգի) բնական ու անօտարելի իրավունքների ու ազատությունների իրականացման և երաշխավորված պաշտպանության ապահովումն է:

4. Օրենսդիր իշխանության իրավասությունը սահմանափակվում է մարդու բնական և անօտարելի իրավունքների պաշտոնական հոչակմամբ, իրավաբանական ամրագրմամբ, դրանք ապահովող կառուցակարգերի սահմանմամբ և դրա հիման վրա ու դրան լիովին համապատասխան երկրում ծավալվող սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական-իրավական հարաբերությունների օրենսդրական-նորմատիվ կարգավորմամբ: Միայն օրենսդիր իշխանությունն է իրավասու ընդունել, փոփոխել և վերացնել օրենքներ: Եվ քանի որ իրավական պետության հիմքում ընկած են իրավունքի գերակայությունը և իրավունքով իշխանության սահմանափակումը, ուստի, այս առումով, օրենսդիր իշխանությունն առաջնային է, իսկ մյուս երկու իշխանության թևերը՝ գործադիրը և դատականը, ստորադաս են և կոչված են կիրառել այդ օրենքները՝ համապատասխանաբար կառավարման և արդարադատության ոլորտներում:

5. Իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքը ազգային պետական շինարարության համակարգում իրավական ամրագրում է ստացել

անկախության հռչակման առաջին իրավական փաստաթղթերում, սակայն պաշտոնական և հասարակական իրավագիտակցության և իրավական մշակույթի մեջ դեռևս դրա սոցիալ-իրավական արժեքն ու նշանակությունը լիարժեքորեն չի ընկալվել և չի իմաստավորվել:

6. Իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքը (ինստիտուտը) քարացած կատեգորիա չէ, յուրաքանչյուր պետաիրավական համակարգում այն ունի իր դրսևորման ուրույն եղանակները և ձևերը: Հայեցակարգային առումով՝ իշխանությունների բաժանման սկզբունքի առաքելությունը պետական ողջ իշխանության արդյունավետ գործունեության՝ մարդու իրավունքների պաշտպանության, սոցիալական արդարության ապահովման և ինստիտուցիոնալ համակարգի անխափան գործառնության երաշխավորումն է:

7. Մեզանում իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի ոչ լիարժեք իմաստավորման ու իրացման հետևանքով, առավելապես թիրախային են դարձել դատական և օրենսդիր իշխանությունները: Դեռևս անկախ և ինքնավար դատական իշխանության մարմինների համակարգը կայացած չէ, իսկ օրենսդիր իշխանությունը՝ հիմնականում «զբաղված է» գործադիր իշխանության օրինագծերի պատճենահանմամբ»:

Նույնիսկ անհիմն սահմանափակվում են նաև գործադիր իշխանության գործառութային լիազորությունները: Այսպես, գործող ՀՀ Սահմանադրության 83.5 հոդվածով սահմանված են հարաբերություններ, որոնք կարող են կարգավորվել միայն օրենքով: Ընդ որում, այդ ցանկում ներառված են նաև այնպիսի հարաբերություններ, որոնք ընդհանուր ոչինչ չունեն օրենսդիր իշխանության հետ և ակնհայտ խոչընդոտում են գործադիր իշխանության բնականոն գործունեությանը: Հիմնախնդիրը նրանում է, որ նշված հոդվածի համաձայն անգամ իրավունքների իրականացման կարգը պետք է սահմանվի բացառապես օրենքով, ինչի արդյունքում գործադիր իշխանությունը, ըստ էության, հանդես է գալիս որպես սուկ կատարող մարմին՝ զրկված լինելով ենթաօրենսդրական ակտերով կարգավորելու առաջնահերթության առումով օրենսդրական կարգավորում չպահանջող հրատապ հարցերի համարժեք լուծումներից:

8. Վերոնշված իրավիճակից դուրս գալու հնարավոր ելքը տեսնում ենք հետևյալում. գործադիր իշխանությանը սահմանադրական նորմի կարգավիճակով իրավասություն վերապահել, որպեսզի ենթաօրենսդրական ակտերով սահմանել իրավունքների իրականացման կարգ, պահանջով, որ ոչ մի դեպքում չխաթարվի իրավունքի էությունը:

9. Առաջարկում ենք ՀՀ Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի 3-րդ հոդվածը լրացնել հետևյալ բովանդակությամբ 4-րդ մասով. «Պետական իշխանության երեք ճյուղերի լիազորությունները սահմանափակված են իրավունքի գերակայությամբ, վավերացված միջազգային պայմանագրային նորմերով և միջազգային դատական նախադեպային իրավունքով»:

10. ՀՀ Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի 4-րդ հոդվածը առաջարկում ենք խմբագրել հետևյալ բովանդակությամբ. «Հանրային իշխանությունը իրականացվում է Սահմանադրությանը, վավերացված միջազգային պայմանագրերին և օրենքներին համապատասխան:

Պետական միասնական իշխանությունը իրացվում է օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի համաձայն»:

11. Պետական իշխանության մարմինների լիազորությունների և գործառույթների խելամիտ տարանջատման խնդրի լուծումը պայմանավորված է ոչ այնքան կառուցակարգային լուծումներից, որքան առաջադրված խնդիրներից և դրանց համարժեք լուծումներից և ընթացակարգերից: Այս առումով առաջարկում ենք, որ սահմանադրականության մշտադիտարկման իրավունքը վերապահել Հանրապետության Նախագահին, ինչից բխում է, որ ՀՀ Սահմանադրությանը հակասող ցանկացած իրավական ակտի նկատմամբ վերահսկողությունը, անհրաժեշտության դեպքում, դարձնել սահմանադրական արդարադատության քննարկման առարկա:

12. Իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման համակարգում ՀՀ գործող Սահմանադրությամբ և Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծով դեռևս բացակայում է լիարժեք ներդաշնակ համագործակցությունը: Մինչդեռ առանց դրա հնարավոր չէ ապահովել նաև գործառութային զսպող և հակակշռող լիազորությունների խելամիտ բաժանումը և հավասարակշռությունը:

Հետազոտության տեսական և գործնական նշանակությունը: Սույն ատենախոսական աշխատանքի տեսական նշանակությունը կայանում է նրանում, որ հետազոտության արդյունքները կարող են օգտագործվել ուսումնասիրության նպատակներով, օրինակ՝ «Պետության և իրավունքի տեսություն», «Քաղաքական և իրավական ուսմունքների պատմություն», «Սահմանադրական իրավունք» դասընթացների, ինչպես նաև քննարկվող հիմնախնդրի հետագա ուսումնասիրությունների համար:

Գործնական նշանակության առումով՝ հետազոտության արդյունքները կարող են օգտագործվել մեզանում ընթացող սահմանադրական բարեփոխումների, ինչպես նաև իրավաստեղծ և իրավակիրառ ոլորտներում:

Հետազոտության արդյունքների փորձաքննությունը. Սույն ատենախոսական աշխատանքը իրականացվել է ՀՀ ԳԱԱ Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի պետաիրավական հետազոտությունների բաժնում, որտեղ կազմակերպվել է աշխատանքի քննարկումը և գրախոսությունը:

Աշխատանքի հիմնական դրույթներն արտացոլվել են հեղինակի մի շարք գիտական հոդվածներում:

Ատենախոսական աշխատանքի կառուցվածքը պայմանավորված է հետազոտության նպատակով և խնդիրներով, օբյեկտով և առարկայով, ինչպես նաև շարադրման տրամաբանությամբ: Դրան համապատասխան՝ աշխատանքը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլխից, որոնք ներառում են յոթ ենթագլուխ, ինչպես նաև ամփոփումից և օգտագործված գրականության ցանկից:

Աշխատանքի համառոտ բովանդակությունը

Ներածության մեջ հիմնավորվում է թեմայի հետազոտության արդիականությունը, ներկայացվում է թեմայի գիտական հիմնավորվածության աստիճանը, հետազոտության նպատակը, օբյեկտը և առարկան, ատենախոսության տեսական և մեթոդաբանական հիմքերը, գիտական նորույթը, պաշտպանության ներկայացվող հիմնական դրույթները, հետազոտության գիտական և գործնական նշանակությունը:

Ատենախոսության աշխատանքի առաջին գլուխը՝ «Իշխանությունների բաժանման հայեցակարգի ձևավորումը և զարգացումը» վերնագրով, բաղկացած է երկու ենթագլուխներից:

Առաջին գլխի առաջին ենթագլխում՝ «Իշխանությունների բաժանման հայեցակարգի ակունքները» վերտառությամբ, հանգամանորեն վերլուծության է ենթարկվում իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման հայեցակարգի ձևավորման ակունքները:

Իշխանությունների բաժանման հայեցակարգի ձևավորման գործընթացը դիտարկելիս, կարելի է առանձնացնել երեք փուլ: Առաջինն այն աշխարհայեցողության, միջավայրի

ստեղծումն է, որում հնարավոր է դարձել իշխանությունների բաժանման հայեցակարգի ձևավորումը, դրա բաղկացուցիչ տարրերի ձևակերպումը: Երկրորդը՝ դա հենց հայեցակարգի ստեղծումն է, դրա առանձին տարրերի ձևակերպումն ու դրանց ներդաշնակ միավորումը: Երրորդը՝ դրանք առաջին ուղղումներն են, որոնք ներմուծվել են՝ հաշվի առնելով հայեցակարգը կյանքի կոչելու ընթացքում կուտակված փորձը և գործնական արդյունքները:

17-րդ դարի վերջին ձևավորվում է իշխանությունների բաժանման հայեցակարգը, որը հիմնված է մարդու էության, հասարակության ու պետության միանգամայն նոր մեկնաբանության վրա և ձեռք է բերում իր հիմնական հատկանիշները: Բուրժուա-դեմոկրատական հեղափոխությունների դարաշրջանում արմատավորվում է խելամիտ պետական իշխանության կառուցվածք ստեղծելու գաղափարը: Սկզբում՝ պուրիտանական ուսմունքի, իսկ հետո՝ բնական գիտությունների այդ ժամանակվա ձեռքբերումների հիման վրա տեղի էր ունենում երկակի գործընթաց՝ խելամիտ պետական իշխանության կառուցվածքի հայեցակարգի ձևավորումը: Իշխանությունների բաժանման բնույթով ռացիոնալիստական կոնցեպցիան, որը ծնվել է արդիականացման կապիտալիստական հայեցակարգի ալիքի հիման վրա, այդ ժամանակ կրում էր չափազանց բանական, սխեմատիկ բնույթ՝ հիմնվելով պրակտիկ փորձի վրա: Հայեցակարգի հարստացումը, որը շատ բաներում դրան հաղորդում էր համընդհանուր բնույթ, դարձավ հաջորդ դարի գործը:

Աշխատանքի առաջին գլխի երկրորդ ենթագլխում՝ «Իշխանությունների բաժանման հայեցակարգի զարգացումը» վերնագրով, համակողմանի ներկայացվում է իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման ուսմունքի հետագա զարգացման հետ կապված հիմնահարցերը:

Իշխանությունների բաժանման հայեցակարգի մշակումը 18-րդ և հետագա դարերում ստացավ նոր հատկանիշներ, որոնք հարստացրեցին ու խորացրեցին այն: 17-րդ դարում այս հայեցակարգի վերաբերյալ աշխատանքը կատարվում էր հիմնականում Անգլիայում, իսկ սկսած 18-րդ դարից այն սկսեց ծավալվել նաև այլ երկրներում: Լուսավորության գաղափարախոսության զարգացման նոր փուլը, որը կապված էր ֆրանսիական լուսավորության հետ, հանգեցրեց յուրօրինակ «գաղափարատեսական տարածության» ձևավորմանը, գաղափարների որոշակի համակարգի երկարատև գերիշխանությանը: Ձևավորվեց յուրօրինակ «ինտերնացիոնալ», որը կազմված էր հարուստ և կրթված

շերտերից, որի պատկանելության հատկանիշ էր հանդիսանում որոշակի հայացքների ու անգամ միևնույն լեզվի ուսումնասիրությունը՝ ընդհանուր, մակերեսային ձևով:

Ընդհանրապես, իշխանությունների տարանջատման հայեցակարգի ձևավորման գործընթացը դիտարկելիս կարելի է առանձնացնել երեք փուլ: Առաջինը՝ այնպիսի ֆոնի, իրավիճակի առաջացում, որում հնարավոր դարձավ հայեցակարգի դասավորությունը, նրան կազմող տարրերի ընդհանուր ձևավորումը: Երկրորդը՝ սեփական կոնցեպցիայի ստեղծումը, նրա առանձին մասերի ձևակերպումը և նրանց միասին համախմբելն էր, և երրորդը՝ առաջնային ճշգրտումների կատարումը՝ հաշվի առնելով կուտակված պրակտիկ փորձը:

Դիտարկվող հայեցակարգը, ծնունդ առնելով որպես բացարձակ միապետության և համապարփակ կենտրոնացման գաղափարաքաղաքական ժխտում, տրամաբանորեն և փաստացի տանում էր դեպի միապետության ժխտում և որպես պետական կառավարման միակ ժողովրդավարական ձև՝ հանրապետական կարգի հռչակում: Միաժամանակ իշխանությունների բաժանման գաղափարը դարձավ հասարակության տարբեր սոցիալական շերտերի շահերի, կարիքների և կողմնորոշման տեսական ձևակերպում, իսկ նրա գործնական իրականացումը ճանապարհ բացեց նրանց տնտեսական, սոցիալ – քաղաքական և հոգևոր ինքնաիրականացման համար:

Հայեցակարգը դարձավ քաղաքացիական հասարակության հաստատման և քաղաքացիների իրավունքների ու ազատությունների ապահովման միջոցներից մեկը:

Ատենախոսական աշխատանքի երկրորդ գլուխը՝ «Իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի ժամանակակից մոտեցումները» վերտառությամբ, բաղկացած է երեք ենթագլխից:

Աշխատանքի երկրորդ գլխի առաջին ենթագլխում՝ «Իշխանությունների բաժանման տեսության բազմազանությունը» վերնագրով, համակողմանի քննարկվում է իշխանությունների բաժանման տեսության բազմազանության առանձնահատկությունները:

Իշխանությունների բաժանման տեսության վերաբերյալ արդի փուլում առկա են տարբեր ընկալումներ և մեկնաբանություններ: Մակայն, դրանցից առավել կարևորները հանդիսանում են հետևյալները, առաջինը ժամանակակից պետա-իրավական տեսության մեջ ու պրակտիկայում իշխանությունների բաժանման հայեցակարգի տեղի ու դերի մասին տարբեր կարծիքներն են: Երկրորդը՝ իշխանությունների բաժանման ընդհանուր

տեսության և դրա կիրառման «ազգային» փորձի խնդիրների համադրության տարբեր մեկնաբանություններն են: Երրորդ՝ այն հարցերի բազմատեսակ ընկալումն ու ոչ միանման մեկնաբանություններն են, որոնք վերաբերում են մի կողմից օրենսդիր և գործադիր իշխանությունների օպտիմալ հարաբերակցությանը, իսկ մյուս կողմից՝ դիտարկվող եռյակում դատական մարմինների տեղին ու դերին: Այս առումով, դատական իշխանությունը ներկայացվում է մի համակրգ, որի առաքելությունն է պետական իշխանության տարբեր ճյուղերի միջև ընթացող պայքարի ընթացքում իր որոշումներով որոշակի ազդեցությունն ունենալ և անընդհատ բարդացող համակարգը հարմարեցնել իշխանությունների բաժանման սահմանադրական պահանջներին:

Աշխատանքի երկրորդ գլխի երկրորդ ենթագլխում՝ «Իշխանությունների բաժանման արտասահմանյան փորձի իրավահամեմատական վերլուծություն» վերտառությամբ, համեմատական խորը վերլուծության են ենթարկվում արտասահմանյան սահմանադրական իրավունքի տեսությունում և պրակտիկայում առկա հայեցակարգերը և օրենսդրական կարգավորումները :

Ներկայացված են իրավական համակարգերի ձևավորման ու գործունեության արտասահմանյան փորձի վերլուծությանն ուղղված մոտեցումները, որոնք հիմնված են իշխանությունների բաժանման սկզբունքի վրա՝ նկատի ունենալով դրա կիրառման հնարավորությունն ազգային պայմաններում: Դա, մի կողմից, կարող է դառնալ ինքնատիպ ուղեցույց, որը թույլ կտա ճիշտ ուղղություն ընտրել՝ հաշվի առնելով դրա օգտագործման արտասահմանյան փորձը, իսկ մյուս կողմից՝ չանցնել այն սահմանը, որից սկսվում է դրա անհարկի կրկնօրինակումը:

Նախ և առաջ անհրաժեշտ է խնդրին մոտենալ պատմական տեսանկյունից, այսինքն՝ տեսնել և հասկանալ թե ինչպես է տեղի ունեցել իշխանությունների բաժանման վրա հիմնված քաղաքական կարգի ձևավորումը, ինչպես է ընթացել դրա հետագա զարգացումը և կատարելագործումը: Այլ խոսքերով, զարգացած քաղաքական և իրավական համակարգերի մոդելների վերլուծությանը հարկավոր է մոտենալ որպես պատմական զարգացման արդյունքի:

Այնուհետև, այդ ոլորտում ձևավորված արտասահմանյան փորձը դիտարկվում է որպես զարգացող, այլ ոչ թե ավարտված գործընթաց, բացահայտել դրա հետագա զարգացման նշմարվող միտումները:

Իրավական համակարգի ձևավորման, գործողության գործընթացում և հենց մոդելում կարևոր է առանձնացնել այն ընդհանուր և հատուկ դրույթները, որոնց վրա հիմնված է իշխանությունների բաժանման տեսությունը այս կամ այն երկրում: Դա թույլ կտա սահմանել օրինաչափությունները և դրա հետ մեկտեղ նման համակարգի առանձնահատկությունները:

Իշխանությունների բաժանման սկզբունքի վրա հիմնված համակարգի ինչպես ձևավորման, այնպես էլ գործելու ու հատկապես փոփոխվող հասարակական պայմաններին դրա հարմարվողականության մեջ նշանակալի դեր են խաղում քաղաքական կուսակցությունները: Ավելի ճշգրիտ՝ գերիշխող կուսակցական քաղաքական համակարգը: Հենց կուսակցությունների միջոցով է հասարակությունը ընդունակ մեծ կամ փոքր ազդեցություն գործել իշխանության տարբեր ճյուղերի վրա, սատարել, վերահսկել կամ էլ սահմանափակել դրանք: Այդ իսկ պատճառով կուսակցական համակարգը հարկավոր է դիտարկել ժամանակակից ժողովրդավարական հասարակությունում որպես իշխանությունների բաժանման մեխանիզմի բաղկացուցիչ մաս:

Աշխատանքի երկրորդ գլխի երրորդ ենթագլխում՝ «Իշխանությունների բաժանման սկզբունքը ժամանակակից իրավագիտությունում» վերնագրով, բացահայտվում են իշխանությունների բաժանման սկզբունքի էությունը և առանձնահատկությունները:

Սահմանադրությունների զարգացման արդի փուլում մեծ տարբերություն է նկատվում իշխանությունների բաժանման տեսության հասկացության մեջ: Գոյություն ունեն մեծ թվով կարծիքներ, որոնք էապես տարբերվում են, կամ անգամ՝ բացառում են մեկը մյուսին: Օրինակ, չեն դադարում վեճերը իշխանությունների բաժանման հայեցակարգի տեղի ու դերի մասին՝ տեսության մեջ ու գործնականում: Մեկը կարծում է, որ հարկավոր է խստորեն հետևել Մոնտեսքյոյի գաղափարին, մյուսը մատնացույց է անում իշխանությունների բաժանման սույն տեսության կողմնորոշիչ բնույթը, երրորդն էլ՝ ընդհանրապես բացառում է այն: Գոյություն ունեն իշխանությունների բաժանման ընդհանուր տեսության և կոնկրետ պետությունում այն կիրառելու փորձի մասին տարբեր մեկնաբանություններ:

Իշխանությունների բաժանման հիմքը կազմող նման ընդհանուր ու ամրագրված դրույթների մեջ կարելի է առանձնացնել հետևյալները.

Առաջին հերթին, իշխանության օրենսդիր, գործադիր ու դատական ճյուղերը, սերտորեն փոխգործակցում են միմյանց հետ, սակայն, միևնույն ժամանակ ունեն նաև

հարաբերական ինքնուրույնություն: Օրենսդիր, գործադիր ու դատական գործառույթներ իրականացնող պետական իշխանության բարձրագույն մարմինների միջև գոյություն ունի հաշվեկշիռ, առկա է զսպողականության ու հակակշիռների համակարգ: Իշխանության բոլոր երեք ճյուղերը գործում են կայուն հիմքի վրա:

Երկրորդ, իշխանությունների բաժանման կարևոր կանխադրույթը հանդիսանում է օրենսդիր իշխանության գերակայությունը: Այն միշտ պահպանվում է՝ անկախ իշխանության մյուս ճյուղերի հարաբերական ինքնուրույնության:

Երրորդ հերթին, գործնականում իշխանությունների բաժանման գլխավոր նպատակը հանդիսանում է մեկ անձի կամ անձանց խմբի կողմից պետական իշխանության ուժուրպացիայի դադարեցումը և պետական մեխանիզմի ու ողջ հասարակության ամբողջականության պահպանումը:

Աշխատանքի երրորդ գլուխը՝ «Իշխանությունների բաժանման սկզբունքը Հայաստանի Հանրապետության միասնական իշխանության համակարգում և կատարելագործման հիմանխնդիրները» վերնագրով, բաղկացած է երկու ենթագլխից:

Երրորդ գլխի առաջին ենթագլխում՝ «Պետական միասնական իշխանությունը և իշխանությունների բաժանման սկզբունքը Հայաստանի Հանրապետությունում» վերտառությամբ, հանգամանորեն քննարկվում են իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սկզբունքի բնականոն գործունեության հետ կապված հարցերը:

Իշխանությունների բաժանման սկզբունքով կառուցված պետական իշխանության կազմակերպումը կարող է նախադրյալներ ստեղծել և դառնալ մեր հասարակության առջև ծառայած խնդիրների լուծման պայմաններից մեկը. հասարակական ու տնտեսական կյանքի ժողովրդավարացում, իրավունքի գերակայության հաստատում, սոցիալ - տնտեսական կյանքում արմատական վերափոխումների անցկացում:

Կարևոր հանգամանք է նաև այն, որ իշխանությունների բաժանումը իրականանալի և գործուն է միայն բաց տիպի քաղաքական գործընթացի պայմաններում, իսկ դա հենց այն է, ինչը հանդիսանում է պետաիրավական բարեփոխման նպատակներից մեկը և որը պետք է նպաստի բոլոր մակարդակներում պետական ծառայողների առաջխաղացման և հերթափոխի ավելի գործուն մեխանիզմի ձևավորմանը, նրանց հասարակության վերահսկողության տակ դնելուն, և հետևաբար, ավելի արդյունավետ և հասարակության շահերին ու պահանջմունքներին համապատասխանող պետական ապարատ ստեղծելուն:

Այսինքն, իշխանությունների բաժանման սկզբունքը այլ միջոցառումների հետ միասին հանդիսանում է արհեստավարժ ու հրապարակային իշխանության հաստատման միջոց: Ահա թե ինչու, իրավաբանների ու քաղաքական գործիչների մեծամասնությունը իշխանությունների բաժանման սկզբունքի օգտագործման նպատակահարմարությունը տեսնում են իրավաքաղաքական բարեփոխումներ անցկացնելու մեջ:

Հայաստանի Հանրապետությունը ինքնիշխան, ժողովրդավարական, սոցիալական, իրավական պետություն է (ՀՀ Սահմանադրության 1-ին հոդված):

Այսպիսով, Սահմանադրության հենց առաջին հոդվածում ամրագրված է պետական իշխանության միասնական և ամբողջական բնույթը, ինչպես նաև բովանդակային առումով՝ նրա ժողովրդավար, իրավունքով սահմանափակվածության և սոցիալական ուղղվածության էությունը:

Պետական իշխանության համակարգի միասնությունը պետության ամբողջականության պարտադիր պայմանն է: Պետական իշխանության միասնության իրավաբանական արտահայտությունը կայանում է նրանում, որ բարձրագույն պետական իշխանությունը կազմող մարմինների համակարգի իրավասության համակցությունն ընդգրկում է այն բոլոր լիազորությունները, որոնք անհրաժեշտ են պետությանն իրականացնելու իր խնդիրներն ու գործառնությունները: Պետական իշխանության միասնությունը ի հայտ է գալիս նրանում, որ իրականացման բոլոր մակարդակներում այն ունի միևնույն էությունը, գործունեության ձևերն ու մեթոդները, ընդ որում, պետական իշխանության բոլոր մարմինների միջև պետք է լինի կապ, լիազորությունների բաշխում (իշխանությունների բաժանում), կարգապահություն, ենթակարգություն, փոխպայմանավորվածություն: Պետական իշխանության համակարգի տարբեր օղակները չեն կարող իրավունքի միևնույն սուբյեկտին վերագրել վարքագծի իրար հակասող կանոններ: Պետական իշխանության միասնության սկզբունքն արտահայտվում է միասնական իրավական քաղաքականության, հատկապես օրինաստեղծ քաղաքականության մեջ, պետական կարգավորման և կառավարման, պետական գործունեության մեխանիզմի համակարգման մեջ: Պետական իշխանության մարմինների համակարգի միասնությունը ենթադրում է նաև նրանց ենթակարգությունը, կենտրոնացվածությունը:

Աշխատանքի երրորդ գլխի երկրորդ ենթագլխում՝ «Իշխանությունների բաժանման սկզբունքի կատարելագործման հիմնախնդիրները սահմանադրական բարեփոխումների

համատեքստում» վերնագրով, համակողմանի վերլուծության են ենթարկվում սահմանադրական բարեփոխումների հայեցակարգային դրույթները և ՀՀ Սահմանադրության նախագծի համապատասխան նորմերի բովանդակությունը: Այս իմաստով մեզանում ընթացող սահմանադրական բարեփոխումների համատեքստում առանձնահատուկ կարևորվում է իշխանությունների զսպումների և հակակշիռների սահմանադրական հստակ սահմանումը և դրանց գործառնական, հակակշռող և զսպող լիազորությունների դինամիկ հաշվեկշռի երաշխավորումը: Սահմանադրական հակակշիռը պետական իշխանության ինստիտուտի, ոչ գործառնական բնույթի լիազորություն է՝ կոչված դինամիկայում պահպանելու իշխանությունների տարանջատման սահմանադրական հաշվեկշիռը:

Աշխատանքում հիմնավորվում է այն տեսակետը, ըստ որի իշխանությունների բաժանման արդյունավետ համակարգի հաստատման սոցիալական հիմք կարող է լինել միայն տնտեսական ու հասարակական կյանքի պլուրալիզմը, ազատ ապրանք արտադրողների առկայությունը (պատմական հանգամանքներում պայմանավորված աստիճանով), ովքեր ունեն իրենց հատուկ շահերը և ճանաչում են մյուսների իրավունքը նույնպես ունենալ իրենց՝ մյուսներից տարբերվող շահերը և արժեքները՝ պաշտպանելով դրանք բոլոր թույլատրելի միջոցներով, այդ թվում և քաղաքական մակարդակի վրա:

Կատարված հետազոտության արդյունքների հիման վրա ատենախոսը հանգել է հետևյալ եզրակացությունների.

1. Իշխանությունների բաժանումը, որպես պետական շինարարության սկզբունք, իր ցանկացած ձևում կրում է ժողովրդավարական այն պետության կառուցվածքաձևավորող տարրի գործառնական բեռը, որը հավակնում է լինել իրավական, քանի որ միայն այս սկզբունքն է, որ կարող է երաշխավորել իրավունքի գերակայությունը, պետական իշխանության սահմանափակվածությունը մարդու և քաղաքացու իրավունքներով ու ազատություններով: Այս սկզբունքի հետևողական իրականացումը բացառում է պետական իշխանության յուրացումը պետական որևէ մարմնի կողմից ի վնաս մյուսների, որն իր հերթին բացառում է հակաժողովրդական ռեժիմների առաջացումը: Դրանից էլնելով կարելի է պնդել, որ իշխանությունների բաժանման սկզբունքն ու դրա իրականացումը չափազանց կարևոր են ժողովրդավարական ռեժիմի պահպանման համար:

2. Ինչպես ցույց է տալիս իշխանությունների բաժանման սկզբունքի գործնական

իրականացման փորձը, պետական իշխանության մարմինների գործունեության իրավական կանոնակարգման սահմանումը, հանդիսանում է քաղաքացիական հասարակության կայունության և այն կամայականություններից պաշտպանելու անհրաժեշտ պայման: Պետական իշխանության տարբեր մարմինների իրավասությունների սահմանափակումը, հանդիսանում է իշխանությունների բաժանման սկզբունքի առաջին քայլը, որն արդյունավետ է միայն այն դեպքում, երբ զսպումների ու հակակշիռների համակարգը պաշտպանում է իշխանական իրավասությունների հաշվեկշիռը: Զսպումների ու հակակշիռների համակարգի սահմանման դեպքում հարկավոր է ելնել նրանից, որ պետական իշխանության մարմինները պետք է օժտված լինեն միմյանց վրա փոխազդելու հնարավորությամբ, սակայն այդ լիազորությունները չպետք է օգտագործվեն՝ մյուսների նկատմամբ առավելություն ստանալու նպատակով: Պակաս կարևոր չէ նաև իրավական հիմքի ստեղծումը՝ միասնական պետական իշխանության բոլոր բաղկացուցիչների համաձայնեցված գործունեության համար:

3. Իշխանությունների բաժանման պրակտիկայում, որպես կանոն, առաջանում են երկու փոխկապակցված խնդիր. ո՞ր գործոններն են օգնում առավելագույնս բացահայտել իշխանությունների բաժանման պոտենցիալը և ինչու՞ է այս սկզբունքը նման ճանաչում վայելում: Սահմանադրությունների զարգացման համաշխարհային փորձը վկայում է, որ դրանում սահմանված դրույթներն առավել հաջողությամբ իրականացվում են այն երկրներում, որոնք առավելագույնս են համապատասխանում դեռևս Լուսավորության գաղափարախոսների կողմից ձևակերպված գաղափարներին. բազմամակարդակ տնտեսությամբ պլուրալիստական հասարակություն, որը հիմնված է իրավական նորմերի խիստ պահպանման վրա: Ճիշտ է, սա չափազանց ընդհանուր բնութագիր է, սակայն առավել մանրամասն իշխանությունների բաժանման հայեցակարգի հեղինակները ներկայացնել չէին կարող: Ավելին, նրանք հիմնվում էին սեփական ժամանակների արժեքների վրա, որոնք արդեն վերջիններիս մահից հետո էապես փոխվել են, եթե անգամ չխոսենք 20-րդ և 21-րդ դարի մասին:

4. Հանրային իշխանության սահմանափակումը իշխանությունների բաժանման սկզբունքի իրականացման շրջանակներում չի խախտում պետական իշխանության ամբողջականությունը և միասնականությունը, որի ներքո հարկավոր է հասկանալ, առանց բացառության, պետական բոլոր մարմինների, ռազմավարական նպատակների ու

ուղղությունների միասնությունը: Այս առումով, հարկ է նշել, որ ժողովրդավարական պետության իշխանության միասնությունը ընդհանուր ոչինչ չունի մենիշխանության հետ:

5. Տարբեր երկրների պետական իշխանության մարմինների գործունեության օրինակները ցույց են տալիս, որ իշխանությունների բաժանումը և հավասարակշռումը չի կրում բացարձակ և անփոփոխ բնույթ: Պետական իշխանության բոլոր մարմինները, իրականացնելով սեփական գործառույթները, լրացնում են մեկը մյուսին, համաձայնեցնում են գործողություններն ու կենտրոնացնում ջանքերը: Դրա հետ մեկտեղ, հարկավոր է սահմանել այն իրավասությունները, որոնք վերաբերում են իշխանության այս կամ այն ճյուղի բացառիկ իրավասությանը: Մեր կարծիքով պետական իշխանության ճյուղն իրենից պետք է ներկայացնի պետական իշխանության մարմինների հանրագումար, որն ունի ընդհանուր գործառնական ուղղվածություն և գործունեության մեթոդներ: Այս կամ այն մարմինը կարող է դասվել իշխանության համապատասխան ճյուղին միայն այն դեպքում, երբ այն անկախ է համարվում և կազմակերպական առումով չի ենթարկվում պետական իշխանության մյուս ճյուղերին:

6. Ժամանակակից գիտության մեջ միանշանակ կարծիք չկա պետական իշխանության ճյուղերի հստակ քանակի մասին: Որպես կանոն, առանձնացնում են իշխանության երեք ճյուղեր՝ օրենսդիր, գործադիր, դատական: Դրա հետ մեկտեղ, առանձին արտասահմանյան երկրներում գործող սահմանադրական պրակտիկան և մի շարք գիտական ուսումնասիրություններ թույլ են տալիս խոսել պետական իշխանության այնպիսի մարմինների մասին, որոնք ամբողջությամբ չեն ընդգրկվում նշված երեք ճյուղերից և ոչ մեկում, և միևնույն ժամանակ չեն ձևավորում իշխանության այլ ինքնուրույն ճյուղեր: Այս առումով հարկ է նշել պետական իշխանությունների մարմինների ավելի հստակ հաշվարկման անհրաժեշտությունը՝ դրանց դասակարգման ժամանակ:

7. ՀՀ Սահմանադրության մշակման ժամանակ կուտակվել էր արտասահմանյան երկրներում իշխանությունների բաժանման սկզբունքի վերաբերյալ նշանակալի փորձ, և բարեփոխումների ընթացքում այդ փորձը ներմուծվեց հայկական սահմանադրական գործընթացներ՝ առանց հաշվի առնելու հետխորհրդային իրականությունը: Ներկայումս, նման փոխառությունների և կառավարման տարբեր ձևերի տարբերի միախառնման արդյունքում նկատվում է սահմանադրական ճգնաժամ, որը խոչընդոտում է պետական իշխանության մարմինների իրավական կարգավիճակի ու դրանց փոխազդեցության

ուսումնասիրությանը: Այսպես, անհնարին է Հայաստանի Հանրապետությունում հաստատված կառավարման ձևը միանշանակ բնութագրել որպես տիպիկ նախագահական կամ խառը հանրապետություն: Սա, մասնավորապես, կապված է պետական իշխանության մարմիններում նախագահի զբաղեցրած անորոշ դիրքով: Նախագահի ինստիտուտը դժվար է միանշանակ դասել իշխանության երեք ճյուղերից կոնկրետ որևէ մեկին: Վերջին տարիների փորձը թույլ է տալիս խոսել իշխանության ինքնուրույն՝ նախագահական ճյուղի կայացման մասին, որը գոյություն ունի օրենսդրական, դատական և գործադիր ճյուղերի հետ մեկտեղ: Պետական իշխանության այլ մարմինների հետ նախագահի փոխհարաբերություններում արտահայտվում է պետության ղեկավարի որոշիչ դերը՝ պետական մեխանիզմի գործունեության մեջ: Ավելին, ներկայումս նկատվել է նախագահի գերակայության միտումը՝ կառավարության՝ գործադիր իշխանությունը կրողի հետ վերջինիս հարաբերություններում: Իրավաբանորեն ու փաստացիորեն կառավարությունը ակնհայտորեն զբաղեցնում է պետության ղեկավարին ենթակա դիրք:

8. Իշխանությունների բաժանումը ոչ թե պետական իշխանության մարմինների աշխատանքի պարզ բաժանում է, այլ այն միմյանց սահմանափակող կառուցակարգ է, որը ներառում է կառավարման (լայն իմաստով) իշխանությունների բաժանման ինստիտուցիոնալ և հայեցակարգային ասպեկտները:

Հայեցակարգային առումով օրենքների ընդունումը օրենսդիր իշխանության մենաշնորհին է, իսկ դրանց կոնկրետ իրացումը՝ գործադիր (նեղ իմաստով՝ կառավարման ոլորտում) և դատական (արդարություն իրականացնելիս իշխանությունների գործառույթն է):

Այս առումով իշխանությունների բաժանումը և հավասարակշռումը ուղղված է պետական իշխանության իրականացման ողջամիտ եղանակների ու մեթոդների կատարելագործմանը:

Ատենախոսության հիմնական դրույթներն արտացոլված են հեղինակի հետևյալ հրապարակումներում.

1. «Իշխանությունների տարանջատման սկզբունքի դասական տեսության զարգացման էվոլյուցիան և իրավական-քաղաքական նշանակությունը» // «Դատական իշխանություն», հուլիս-օգոստոս, N 7-8 (181-182), 2014, էջ 34-44:

2. «Իշխանությունների բաժանման և հավասարակշռման սահմանադրական հիմնախնդիրը. միջազգային փորձի և Հայաստանի երրորդ Հանրապետության սահմանադրական գործընթացների խորապատկերում» // «Արդարադատություն», N 3 (26), 2014, էջ 56-65:

3. «Իշխանությունների բաժանման սկզբունքի կատարելագործման հիմնախնդիրները սահմանադրական բարեփոխումների համատեքստում» // «Արդարադատություն», N 2 (29), 2015, էջ 30-33:

4. «Իշխանությունների բաժանման սկզբունքը ժամանակակից իրավագիտությունում» // «Դատական իշխանություն», մայիս-հունիս, N 5-6 (191-192), 2015, էջ 20-23:

5. «Իշխանությունների բաժանման հայեցակարգի շուրջ» // «Դատական իշխանություն», սեպտեմբեր-հոկտեմբեր, N 9-10 (195-196), 2015, էջ 20-27:

Варданян Рафаел Арутюнович

Историко-теоретический и правовой анализ концепции разделения и равновесия властей

Резюме

Актуальность темы диссертационного исследования в первую очередь обусловлена необходимостью разработки научно обоснованных рекомендаций и предложений в целях повышения эффективности механизмов разделения властей и их полного равновесия в сфере национально-государственного строительства.

В концепции конституционных реформ Республики Армения указано: "В Конституции Республики Армения последовательно не реализовывался принцип разделения и равновесия властей". Из исследования опыта национально-государственного устройства последних двух десятилетий можно сделать вывод, что существующие пробелы и недостатки в системе государственной власти, в числе других объективных и субъективных причин, обусловлены так же несовершенством применения принципа разделения и равновесия властей. В частности, не разъяснены место и роль института президента РА в системе государственной власти, круг ответственности в сфере управления страной (исполнительной власти), а так же не обеспечены равновесие различных ветвей власти, их функциональная автономность и независимость и т.д.

По мнению автора выше сказанное доказывает объективную необходимость ныне протекающих конституционных реформ, а так же предполагает устранение выявленных

недостатков в системе государственного устройства и эффективного функционирования государственной власти. В частности, для последовательной реализации принципа разделения и равновесия властей необходимо провести комплексное научное исследование историко-теоретических и практических аспектов данного принципа.

Объектом исследования является содержание и суть принципа разделения и равновесия властей.

Предметом исследования являются особенности применения и вопросы усовершенствования принципа разделения и равновесия властей в сфере национально-государственного устройства в контексте конституционных реформ.

Научная новизна данной работы заключается в том, что автор, в контексте историко-теоретического и правового учений, национальной конституционной мысли и практики, провел комплексный анализ сущности, особенностей принципа разделения и равновесия властей, всесторонний анализ по выявлению юридических дефектов и недостатков, связанных с применением этого принципа в сфере национально-государственного устройства, а так же разработал научно обоснованные предложения и рекомендации, связанные с совершенствованием механизмов применения конституционных, теоретических и практических аспектов в системе государственной власти.

Элементы научной новизны содержатся так же в положениях, выносимых на защиту, и заключительных выводах.

В диссертации обосновывается мнение, что концепция (принцип) разделения и равновесия властей, возникшая как антипод самодержавного феодального строя, предназначена для ограждения общественной власти от диктатуры, коррупции и авторитарного правления. Концепция (принцип) разделения и равновесия властей основана на социальной потребности более эффективного обеспечения и исполнения естественных и неотъемлемых прав и свобод человека.

Теоретическое значение данной диссертации заключается в том, что результаты исследования могут быть использованы в целях изучения таких дисциплин, как "Теория государства и права", "История политических и правовых учений", "Конституционное право", а так же для дальнейшего научного исследования обсуждаемого вопроса. Практическая значимость состоит в том, что результаты исследования могут быть использованы в процессе протекающих конституционных реформ а также в правоприменении и законотворчестве.

Rafael Harutyun Vardanyan

HISTORICAL AND THEORETICAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF DIVISION OF POWERS AND BALANCE

Summary

The relevance of the research in this thesis is conditioned by the construction of the separation of state and the full balance of the mechanisms to enhance the effectiveness and necessity of developing scientifically based recommendations and suggestions.

As stated in the "Armenia's constitutional reform agenda"; "The Constitution of the Republic of Armenia was not consistently realized for the principle of division and balance of authorities." It can be concluded from the studying of the experience of the national construction over the past two decades that the gaps and deficiencies in the system state power among the other objective and subjective reasons are conditioned by the imperfection of applying the principle of division and balance of the authorities, in particular the place and role of the RA President in the state power system isn't clarified, the scopes of responsibility in the sphere of government (executive power), the balancing of the various branches of authorities and the functional autonomy and independence and so forth.

According to the author the above mentioned proves the objective necessity of the

constitutional reforms in our country, as well as it assumes the elimination of deficiencies discovered in the system of the state construction and increases the efficiency of the functioning of public authorities, in particular, it is necessary to implement the comprehensive scientific research, in the historical-theoretical and practical application aspects in order to utilize consistently the principle of division and balance of the authorities.

The research object is the principle of division and balance of the authorities and their content. The subjects of the study are the peculiarities of applying the principle of division and balance of the authorities and the improvement of existing problems in the context of constitutional reform in the sphere of the state construction.

The scientific innovation of this thesis lies in the fact that the author has implemented comprehensive analysis on the fact of separation of powers and balancing, peculiarities, the matters relating to the application of the principle of the deficiencies in the national state construction industry and the detection of legislative imperfections in the context of historical-theoretical and legal doctrines, as well as the national constitutional thought and practice. The author has developed a scientifically based proposals and recommendations for the application of improvement in the national system of state power according to the constitutional, theoretical and practical aspects. Scientific innovation items are also incorporated in the provisions of this thesis and in the conclusions.

In the thesis it is motivated the opinion according to which the concept of division and balance of the authorities (principle) is meant to ensure public authorities from dictatorship, corruption and authoritarian rule originated as an antipodes of feudal autocratic regime.

The concept of the separation and balance (principal) basis lies in the request of the natural and inalienable human rights, freedoms , ensuring adequate and effective execution.

The theoretical significance of this thesis lies in the fact that the survey results can be used for educational purposes, for example, for the courses of "The Theory of State and Law", "The History of Political and Legal Studies", "Constitutional Rights", as well as for the further research of the discussed problem.

In terms of practical significance the results of our study can be used in the spheres of

ongoing constitutional reforms and the law enforcement.